

VA-rapport 2006:8

Politik och Vetenskap – en litteraturstudie

Förord

Intresse och engagemang för kunskap och vetenskap är den nödvändiga basen för det snabbt framväxande kunskapssamhället. Men ny kunskap blir inte aktiv utan fotfäste i människors tankar, idéer, känslor och handlingar. Därför krävs dialog mellan forskare och den breda allmänheten. Den ideella föreningen Vetenskap & Allmänhet, VA, arbetar för att öka det aktiva kunskapsengagemanget hos de många – och särskilt de unga.

Politiker är en grupp som har stort inflytande på allmänhetens attityder och beteenden. Hur politiker ser på kunskap, vetenskap och vetenskapens roll i samhället påverkar. En aktiv dialog mellan politiker och forskare har betydelse. VA genomför därför en studie i tre delar av politikers relation till vetenskapen. En bred intervjuundersökning av riksdagsledamöters och kommunpolitikernas attityder till och uppfattningar om vetenskap och forskning (VA-rapport 2006:2 Politikens syn på Vetenskap), en analys av det vetenskapsrelaterade innehållet i de politiska partiernas egna tidskrifter (VA-rapport 2006:3 Vetenskap i Politisk Press) samt en bok där politiker och forskare själva utvecklar sin syn på den inbördes relationen (VA-rapport 2006:4 Kunskapsbiten, 18 röster om relationen forskare – politiker). Studien redovisas i tre separata rapporter och i en sammanfattande skrift (VA-rapport 2006:5 Politik och Vetenskap). Som ett underlag för de tre delstudierna gjordes initialt en genomgång av litteratur på området. En kort sammanfattning av denna finns i rapport 2006:2.

För att ge den intresserade läsaren en bredare bild, presenterar vi i denna skrift, **Politik och Vetenskap – en litteraturstudie**, VA-rapport 2006:8, litteraturstudien i sin helhet. Rapporten ger sammanfattningar av ett antal studier om politik och vetenskap, publicerade i Sverige såväl som internationellt, samt en utförlig referenslista. VAs utvecklingschef Karin Hermansson har ansvarat för undersökningen och Karin Lundquist har medverkat i arbetet.

Politikerstudien har genomförts med stöd av Forskningsrådet Formas, KK-stiftelsen, Riksbankens Jubileumsfond, Vetenskapsrådet och Vinnova. De ingående rapporterna får gärna citeras med angivande av VA som källa. Samtliga studier kan också hämtas från www.v-a.se.

Vår förhoppning är att resultaten ska stimulera intresset för kunskapsfrågor i politiken, intensifiera dialogen mellan forskare, politiker och allmänhet och därmed bidra till ett brett engagemang och intresse för kunskap.

Vetenskap & Allmänhet i oktober 2006

Camilla Modéer
Generalsekreterare

ISSN: 1653-6843
ISBN 13: 978-91-85585-30-4 (tryckt)
ISBN 10: 91-85585-30-0 (tryckt)
urn:nbn:se:vetenskapochallmanhet-2006-8 (pdf)

Utgivare: Vetenskap & Allmänhet, VA
Box 5073, 102 42 Stockholm
Telefon: 08-791 29 00
Fax: 08-611 56 23
E-post: info@v-a.se
Webbplats: www.v-a.se

Innehåll

1. SAMMANFATTNING	7
2. STUDIER OM POLITIK OCH VETENSKAP	9
2.1. Australien	9
2.2. Belgien	9
2.3. Danmark	10
2.4. Finland	11
2.5. Holland	14
2.6. Kanada	15
2.7. Storbritannien	15
2.8. Sverige	16
2.9. USA	23
3. KÄLLFÖRTECKNING	27

1. Sammanfattning

Runtom i världen har det publicerats rapporter, artiklar och böcker som ur olika perspektiv behandlar relationer mellan politik och vetenskap. Kvantitativa undersökningar av politikernas attityder till och kunskap om forskning och vetenskap är dock ganska sällsynta.

Rena enkäter eller intervjuundersökningar av det slag som VA genomfört är inte så vanliga. Analyseinstitutet i Danmark (2000), Flamländska institutet för vetenskaplig och teknisk utvärdering (viWTA) i Belgien (2005) och Nederländska Organisationen för Vetenskaplig Undersökning i Nederländerna (2000) har dock gjort omfattande enkätundersökningar av politiker, där dessa tillfrågats om vetenskapens roll i politiken, om hur de ser på tillgänglig information om forskning och om sin kunskap om vetenskap.

I den danska studien framgår att folketingspolitikerna i stor utsträckning läser rapporter och olika tidningar/tidskrifter för att ta del av forskningsrön. Intressant är att de klagar på tidsbrist och säger att det är en fråga om prioriteringar, samtidigt som de efterfrågar mer forskningsinformation! Detta får rapportförfattarna att dra slutsatsen att om bara forskningskunskap sågs som tillräckligt viktig så skulle tiden också finnas. De flesta anser att medicin är det forskningsområde som har störst inflytande på samhället, men att det är samhällsvetenskapliga forskningsresultat som framför allt används i det politiska arbetet. Det är på miljö- och energipolitiken samt på hälso- och sjukvårdspolitiken som de flesta anser att forskningen har störst inflytande.

I en enkät som Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) riktade till förtroendevalda kommunpolitiker 2005 framkom som en av de huvudsakliga slutsatserna att tjänsmännen har stor makt över vilka beslut som fattas i och med att de har ett kunskapsövertag och att de förbereder beslutsunderlagen.

Liksom den danska studien visar mindre enkätundersökningar i Storbritannien och Kanada, båda 2003, att politikerna efterfrågar forskningsinformation på enklare språk och i kortare format. De uttrycker också att de vill ha information om forskning som är relevant för den aktuella politiska agendan.

Det sistnämnda står i samklang med slutsatser både från Finland (Turja 2003) och från en amerikansk studie från 1975, där det påpekas att forskningsrön aldrig kan väga tyngre än politiska hänsyn och att vetenskap aldrig kan avgöra politik. Detta har flera orsaker, bland annat att vetenskapliga rön alltid har en viss osäkerhet och att olika forskares ståndpunkter står mot varandra, liksom att politikerna alltid har att överväga vilka beslut som över huvud taget är politiskt gångbara utifrån exempelvis etiska och moraliska perspektiv.

En intressant illustration till detta är Ulla Sjöströms analys 1990 av debatten som följde efter Tjernobylyolyckan 1986, och de beslut som fattades i kölvattnet av denna. Sjöström konstaterar att politikerna som företrädde olika partier utnyttjade samma utredning men valde ut de resultat i den som stödde deras egen ståndpunkt i frågan. Samtidigt bortsåg de från sådant som skulle medföra att de behövde ompröva denna ståndpunkt. En ytterligare illustration är beskrivningen av förhandlingarna om infrastrukturpropositionen 2001. Författaren menar där att de politiska partierna sitter så låsta i sina förhandlingspositioner att de ibland måste rösta emot vetenskapliga rekommendationer för att inte förlora något annat. Även Osmo Lampinen visar i en fallstudie (1992) att forskningen inte får genomslag i de politiska besluten – inte ens när forskare varit delaktiga i processen fram till beslutet.

Snart sagt alla studier pekar också på det faktum att politiker och forskare lever i olika världar och har svårt att förstå varandra. I en artikel i brittiska Postnote (2003) identifieras tre barriärer för bra och effektiv användning av forskning i politiken, nämligen bristande motivation från båda sidor, bristande kommunikation där forskare ibland använder vetenskaplig jargong och bristande förståelse av den vetenskapliga processen och dess inbyggda osäkerheter.

En egen kategori av publikationer om relationen mellan vetenskap och politik står de amerikanska mer skönlitterära böckerna för. Djupt kritiska till hur vetenskapen används som tillhygge i den politiska debatten utgör de förstås själva en del av retoriken från endera sidan i den politiska kampen.

Generellt kan sägas att frågan om hur politiker använder sig av kunskap och vetenskap är intressant för många och relationen politik – vetenskap är ofta omskriven i olika sammanhang. Skillnaderna är, så vitt det går att bedöma, inte särskilt stora mellan politiker i de olika länder vi har funnit information från. Politiker har ungefär samma förutsättningar, och den politiska logiken fungerar på likartat sätt i alla de länder som studien omfattar.

2. Studier om politik och vetenskap

Litteraturstudien omfattar dels kvantitativa undersökningar av politikernas attityder, åsikter, kunskaper om vetenskap och forskare, och dels andra slags studier som på olika sätt behandlar gränssnittet politik – vetenskap. Publikationerna har sökts upp via bibliotek, Internet och genom direkta personkontakter.

Undersökningarna som presenteras är upplagda på olika sätt, så direkta jämförelser mellan dem är ofta svåra att göra. Trots det kan man se att mönster går igen och att samma slags problem i relationen mellan politiker och forskare, politik och vetenskap, finns på olika håll i världen.

Rapporten inleds med en sammanfattning som belyser de ur VAs perspektiv viktigaste observationerna. Därefter följer beskrivningar av de genomgångna publikationerna, land för land. Sist i rapporten finner den som vill läsa mer en fullständig källförteckning.

2.1. Australien

Organisationen *CSIRO* (The Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation) gör undersökningar av politiker och "government stakeholders" med frågor om bland annat syn på vetenskap och teknik (intresse, förtroende för, vilja att lära sig mer mm), nivå av instämmande/icke instämmande om fördelarna med vetenskap och teknik för nationen och hur politiker värderar australiensisk vetenskap. CSIROs resultat var inte Vetenskap & Allmänhet tillhanda vid tidpunkten för denna litteraturstudies publicering.

2.2. Belgien

I en enkät till flamländska parlamentsledamöter, utförd av *Flamländska Institutet för Vetenskaplig och Teknisk Utvärdering* – viWTA 2005, ställdes frågor om intresse för och attityd till vetenskap och teknik, informationskanaler, samhällseffekter av vetenskap och innovationspolitik. Svarefrekvensen var 81 procent, vilket motsvarar 101 svarande ledamöter. I undersökningen jämförs parlamentsledamöternas svar med den flamländska befolkningens.

De flamländska parlamentarikerna har större intresse för vetenskap och teknik än den flamländska befolkningen i allmänhet. Närmare sex av tio är mycket intresserade av vetenskap och teknik, jämfört med knappt en tredjedel av allmänheten. Bara åtta procent säger sig inte vara intresserade, jämfört med ungefär en tredjedel av allmänheten.

Trots det stora intresset för vetenskap och teknik är parlamentsledamöterna inte alltid väl informerade. Ungefär 23 procent läser ofta tidskrifter med vetenskapliga och tekniska ämnen, mer än en tredjedel tittar på tv-program om vetenskap och teknik och 48 procent läser artiklar som berör vetenskap och teknik i dagstidningar. Parlamentarikerna läser oftare än allmänheten tidskrifter och tidningar om vetenskap och teknik, medan allmänheten i något högre utsträckning tittar på tv-program om dessa ämnen.

Parlamentarikerna anser sig vara relativt väl informerade om de mer etablerade områdena som informations- och kommunikationsteknik, energiteknik och miljöteknik, medan

endast en liten del anser sig lika informerade om områden som nanoteknik, materialteknik, medicin-teknik och bioteknik. Författarna konstaterar att parlamentarikerna därför har svårt att föreställa sig de samhällseliga aspekterna av denna forskning.

Samtidigt oroar sig en sjättedel av parlamentarikerna över att vetenskap förändrar våra liv för snabbt. Parlamentarikerna gör också tydlig skillnad på vetenskap och teknik. Medan en stor majoritet ställer sig positiva till vetenskapens utveckling, är de oeniga beträffande teknik. Mer än 70 procent anser att ny teknik gör livet angenämare och bara 4 procent tar avstånd från påståendet. Men ungefär en tredjedel av parlamentarikerna anser att teknikutvecklare lever för mycket i elfenbenstorn, att de drivs för starkt av kommersiella intressen och för lite uppmärksammar de samhällseliga effekterna av sina handlingar.

2.3. Danmark

I *Politikere og forskning* (år 2000) redovisar det danska Analyseinstitut for Forskning en attitydundersökning baserad på en skriftlig enkät till alla Folketingets medlemmar, inklusive ministrar. Svarefrekvensen var 52 procent. Förutom enkäten genomfördes 14 intervjuer med ordförandena i de fasta utskotten. Syftet med dessa intervjuer var att upptäcka likheter och skillnader i utskottens förhållande till och eventuella användning av forskning.

Medicin/hälsa var det forskningsområde som flest politiker, över åtta av tio, tyckte var till stor eller mycket stor nytta för samhället. Långt färre, drygt hälften av de svarande, tyckte detsamma om humanistisk forskning.

Störst betydelse i det politiska arbetet ansågs dock samhällsvetenskapliga forskningsresultat ha. 74 procent ansåg dessa ha stor eller mycket stor betydelse, jämfört med 37 procent som ansåg att humanistisk forskning har lika stor betydelse i det politiska arbetet.

Forskningens inflytande på politiken ansågs vara störst inom områdena miljö och energi, hälso- och sjukvård samt livsmedel/jordbruk/fiske.

Knappt hälften av de svarande uppgav att samhällsvetenskapliga forskningsresultat ofta används som underlag för politiska initiativ. Bara en av fem sade detsamma om humanistisk forskning och aningen fler att teknisk respektive naturvetenskaplig forskning ofta används. 43 procent uppgav att humanistisk forskning sällan/aldrig används, och lika många sade detsamma om jordbruks- och veterinärvetenskap.

Drygt åtta av tio angav att de läser rapporter för att få kännedom om forskningsrön. Lika många uppgav medier som källa, sju av tio nämnde intresseorganisationer, och fyra av tio att de har personlig kontakt med forskare. Över en femtedel sade att de får kännedom om forskningsrön via väljarkontakter! Utbildningsnivån är en skiljande faktor när det gäller hur mycket kontakt politikerna sade sig ha med forskare. Knappt hälften uppgav att de har ett personligt nätverk, och det är främst de med högre utbildning som svarat så. Personlig kontakt förekom annars främst vid hearings.

Nästan hälften uppgav att de ofta läser artiklar mm om samhällsvetenskap, medan bara en av fem lika ofta läser om naturvetenskap. Kvinnorna tyckte i väsentligt högre grad än männen att naturvetenskapliga forskningsresultat har stor betydelse i politiken, och de läste oftare vetenskapliga rapporter om naturvetenskap. Kvinnorna verkade generellt vara mer intresserade

av forskningsresultat än männen, och de fick oftare än männen forskningsinformation via personlig kontakt med forskare eller via väljarkontakt.

Politikerna ansåg i hög grad att forskarna i större utsträckning borde förmedla sina resultat till politiker och göra det på ett för lekmän begripligt språk. Många klagade över tidsbrist, men sade samtidigt att de ville ha mer forskningsinformation. Flera sade också att det är en fråga om prioritering. Författarna drar slutsatsen att om forskningskunskap ansågs tillräckligt viktig, skulle tiden finnas!

Analyseinstitutet for Forskning publicerade år 2002 en uppföljande studie av politikernas syn på *forskningspolitik*. Frågorna handlade om forskarnas inflytande på forskningspolitiken, politikernas inflytande över prioritering av forskningsområden, på vilka grunder forskningsanslag ska tilldelas, grundforskning kontra tillämpad forskning, samt forskningsinstitutionernas grad av forsknings- och metodfrihet. Ett autonomi-heteronomi-index konstruerades, som ger ett mått på i hur hög grad grupper med olika partitillhörighet ansåg att universiteten ska vara autonoma respektive styras av staten.

År 2001 publicerade samma Analyseinstitut femton intervjuer med forskare om vetenskap, *Videnskabelighed – Femten portrætter*. De intervjuade var verksamma inom olika områden och kom från olika slags forskningsmiljöer. Frågeställningarna rörde sig kring de intervjuades syn på sitt eget kontra andra vetenskapsområden, deras inställning till vad vetenskap är, forskningens möjligheter och incitament samt vilka krav som kan/bör ställas på forskarna och forskningen.

2.4. Finland

Osmo Lampinen analyserar i sin avhandling, *The Utilization of Social Science Research in Public Policy* (1992), hur samhällsvetenskaplig forskning används i politiskt beslutsfattande, baserat på tre konkreta fall i den finländska politiken under 1960- och 70-talet. Vid sidan av existerande historiebrevningar analyserade Lampinen skrivna dokument samt intervjuade nyckelpersoner för att klarlägga i vilken utsträckning forskning använts i och haft inverkan på beslutsprocesserna och de slutliga besluten.

Lampinens övergripande slutsats är att forskare hade minimalt inflytande på politiken. Forskare var i alla tre fallen aktivt inblandade i de diskussioner som fördes innan besluten togs, bland annat genom medverkan i kommittéer, men deras kunskap hade ändå inte någon direkt inverkan på besluten. Detta berodde i hög grad på skillnader i tidsskalor, menar Lampinen. Beslutsfattarna hade inte den tid som behövdes för att invänta utgången av pågående forskning. Detta medförde att besluten fattades innan resultaten kom fram – även i de fall då politikerna givit konkreta uppdrag åt forskare som en del i beslutsprocessen! Han drar också slutsatsen att medverkan i kommittéer, där forskaren får möjlighet att diskutera med övriga inblandade på en jämställd nivå, är en effektivare form av inflytande än om forskaren åtar sig ett forskningsuppdrag. Men det optimala för att forskningen ska få inflytande, menar Lampinen, är att kommittémedverkan kompletteras med kontraktsforskning. Han ser också att forskare har större möjlighet att påverka om de är involverade tidigt i beslutsprocessen.

Diskussion bland allmänheten på ett tidigt stadium – exempelvis genom medierna – är en god förutsättning för forskningsinflytande på beslutsprocessen, enligt Lampinen. En tidig politisering, däremot, begränsar den allmänna debatten och hindrar forskare från att komma till tals. Forskarna har stora möjligheter att påverka den allmänna debatten, menar Lampinen, men då måste de överge sina akademiska roller och plattformar och använda sig av media.

Kimmo Tuominen och Timo Turja skriver i artikeln *Use of social scientific information in parliamentary discussion* från 2003 om användningen av forskare och experter som informationskällor i den finska riksdagen för att stödja politikernas synpunkter och argument.

Författarna menar att det politiska språket måste vara förståeligt för väljarna, dvs. för människor från olika social bakgrund. Under senare år har dock parlamenten visat tydliga tecken på separatism och professionalism i språkbruket. Ett exempel är diskussioner kring tillämpningar av naturvetenskap, som ofta har blivit så specialiserade att enbart parlamentariker med naturvetenskaplig utbildning har vågat delta i dem.

Samhällsvetenskap styr inte ensamt politiska beslut, men den är inte utan betydelse, vilket visas av den relativt stora mängden samhällsvetenskaplig information i parlamentariska diskussioner genom åren. Å andra sidan har det noterats i en rad parlament i världen att den samhällsvetenskapliga expertstatusen har minskat medan de naturvetenskapliga experternas betydelse har ökat.

Generellt verkar samhällsvetenskaplig information ha sämre auktoritet i parlamentariska diskussioner än t.ex. naturvetenskap eller juridik. Men statistisk information om samhället kan också betraktas som samhällsvetenskaplig information, och sådan används hela tiden. Parlamentariker föredrar att basera sin argumentation på kvantitativ, standardiserad och internationellt jämförbar information snarare än på resultat från t.ex. individuella, kvalitativa intervjuundersökningar.

Man bör dock komma ihåg att plenarsammanträden endast utgör en del av den parlamentariska processen. Som regel är det arbete som utförs i kommittéer viktigare för lagstiftningsprocessen.

I artikeln *Vad ska vi göra med alla dessa forskare?* från 2003 beskriver forskaren Timo Turja sina slutsatser om användningen av vetenskap i den finska Riksdagen, med utgångspunkt i dokument från parlamentsdebatter och -diskussioner. Hans slutsatser i sammanfattning:

Hur vetenskaplig information används avgörs av i vilken fas av beslutsprocessen man är. Riksdagsledamöter använder vetenskaplig information framför allt i kommittéarbetet. När det är dags för omröstning förlorar dock vetenskaplig information sin betydelse – då är det politiska spelet det viktigaste.

För ledamöterna är vetenskap bara en av många källor till kunskap, och informationen jämförs till exempel med personernas egen erfarenhet, med medieuppgifter och politisk information. Vetenskap kan aldrig avgöra politiken. Enligt författaren finns fyra skäl till att vetenskaplig information inte kan utnyttjas fullständigt i politiska beslut:

- Vetenskaplig information är motsägelsefull – forskare har ofta olika ståndpunkter och är sällan överens. Vetenskapliga konflikter, motsättningar och motsägelsefulla tolkningar leder till att politiker inte kan avgöra vilken tolkning som är den rätta.
- Vetenskaplig kunskap blir alltför lätt politiserad i beslutsprocesser.
- Många politiska beslut handlar om unika fenomen, så det finns inga empiriska forskningsresultat som kan användas.
- Politiskt beslutsfattande är inte en teknisk fråga, utan en etisk. Vetenskap kan inte säga något om de moraliska konflikter som politiker ställs inför i beslutsprocessen.

Det finns två metoder att använda vetenskaplig information: instrumentell och konceptuell. Politiker använder främst informationen konceptuellt, dvs. de får nya idéer och nya koncept. Det är ytterst sällan, menar författaren, som forskning kan användas instrumentellt för att lösa sociala eller politiska problem.

På senare tid har naturvetenskaperna blivit viktigare i politiken. Parlamentet fattar beslut om exempelvis genteknik och användning av mänskliga embryon, så ledamöterna behöver mer kunskap om dessa ämnen än tidigare.

Betydelsen av samhällsvetenskaperna har å andra sidan minskat, vilket författaren kopplar till den språkliga och kvalitativa prägeln på dessa vetenskaper. Politiker behöver kvantitativ och jämförbar vetenskaplig information.

Pia Alilonttinens magisteruppsats från 2006, *Linking social science research into policy*, undersöker klyftan mellan samhällsvetenskapliga forskare och politiker för att bedöma i vilken utsträckning parlamentsledamöter tar med samhällsvetenskaplig forskning i beräkningen när de fattar beslut. Studien genomfördes genom enkäter till ledamöter i den finska Riksdagen, med en svarsfrekvens på 38 procent. Resultaten visade att tvåsamhällsteorin (Two Communities theory) på ett tillfredsställande sätt beskriver gapet mellan beslutsfattare och forskare. Denna teori presenterades ursprungligen av den amerikanske professorn Nathan Caplan 1975.

I korthet beror enligt Caplan den begränsade användningen av forskning bland politiker delvis på det faktum att forskare och politiker uppfattar världen olika. En av de största skillnaderna mellan de två samhällena är att samhällsforskaren tror på äkta vetenskap och mest arbetar med abstrakta frågor, medan politiker är handlingsorienterade och främst intresserade av omedelbara och uppenbara frågor. Deras arbete består till största delen av resursallokering.

Gapet mellan forskare och politiker beror också på skillnader i värderingar och ideologi. En tredje viktig faktor är de olika belöningssystemen. Forskare belönas utifrån sin intellektuella produktionskapacitet, medan målet för en politiker är att bli återvald i kommande val. Slutligen använder de två samhällena olika språk, vilket ytterligare vidgar klyftan mellan grupperna.

I Alilonttinens studie höll åtta av tio av de svarande med om att parlamentariker borde ägna mer uppmärksamhet åt samhällsvetenskaplig forskning när de fattar beslut. De som svarade att parlamentariker redan tar tillräcklig hänsyn till forskningsresultat menade att de kontinuerligt tar del av forskningsrön via kommittéer, deltagande i seminarier och föreläsningar.

De svarande nämnde flera problem. För det första är användningen av forskningsresultat mycket individuell och varierar från person till person. Vissa gör breda bakgrundsundersökningar medan andra går på intuition. Det finns också en mycket stor mängd forskningsresultat, varav vissa kan vara motsägande, och det är svårt att finna användbar information.

Parlamentarikerna gav flera förslag på hur de oftare skulle kunna använda samhällsvetenskaplig forskning i beslutsfattandet. Forskningsresultaten borde kommuniceras direkt till parlamentariker i en tydlig och enkel form. Att använda sig av experter i de olika faserna av beslutsfattande föreslogs också. En tredjedel av de svarande angav att e-post var det bästa sättet att få information om forskningsresultat. Många menade att resultaten skulle kommuniceras så att parlamentariker inte skulle behöva söka efter uppgifterna själva. Detta väcker dock frågan om vem som ska bestämma vilka resultat som ska kommuniceras.

De faktorer som mest påverkade politikernas motivation att söka efter forskningsresultat var ämnets aktualitet, intresse för ämnet och brist på kunskap.

Tidningar, Internet och Riksdagens informationsservice var de mest använda kanalerna för att få information. Ungefär hälften av de svarande använde dessa kanaler. En tredjedel angav universitet, forskningsinstitut och bibliotek.

De svarande ombads också ange vilka faktorer som gör en samhällsvetenskaplig forskare särskilt pålitlig eller som ger deras forskning särskilt värde. Fyra faktorer framträdde: innehållet, erkänd forskare, medieuppmärksamhet och kvalitet. Nästan alla svarande menade att samhällsvetenskapliga forskare inte är neutrala. Uppfattningar om tillförlitlighet och neutralitet är faktorer som ytterligare kan fördjupa klyftan mellan de två "samhällena", konstaterar författaren.

2.5. Holland

Den Nederländska Organisationen för Vetenskaplig Undersökning genomförde år 2001 tillsammans med Samhälls- och kulturdepartementet undersökningen *Bilden av vetenskap*. I en enkät riktad till allmänhet, vetenskapsjournalister och politiker (parlamentariker och rådgivare) behandlades bland annat vad vetenskap är, källor till information om vetenskap och syn på informationen, samt syn på forskningens inflytande på samhället. Svarefrekvensen var 68 procent bland allmänheten, men bara 12 procent bland parlamentsledamöterna.

Den nederländska allmänheten har en mycket vag uppfattning om vad vetenskap egentligen är. De flesta svarande – både allmänheten och parlamentsledamöterna – tänker på "forskning" och "kunskap" när de hör ordet vetenskap.

Allmänheten var mer positiv (55 procent) än parlamentariker (39 procent) till påståendet "Teknik kan lösa många problem". Endast 62 procent av allmänheten värderar teknik som något positivt för dem personligen, jämfört med över 90 procent av politikerna. Alla grupper av svarande anser sig vara välinformerade om tekniska nyheter. Närmare hälften av de svarande i specialgrupperna vill mycket gärna ha mer information om sådana nyheter.

Forskning är prestigefyllt och forskare ses som mycket tillförlitliga. Över 80 procent i samtliga tillfrågade grupper har förtroende för information från forskare. Mellan 70 och 80 procent av de svarande politikerna anger att de främst får sin information via facktidskrifter, böcker och rapporter av forskare samt tidningar och tidskrifter.

Drygt sex av tio rådgivare och tre av fyra parlamentariker använder sig främst av information om aktuella samhällsvetenskapliga frågor. Endast en tredjedel av rådgivarna och sex av tio parlamentariker använder information om historia och kultur. Ännu färre använder sig av information om tekniska innovationer, bioteknik, behandling av sjukdomar eller bekämpandet av fattigdomen i tredje världen.

Politiker är mer positiva till samspelet mellan forskning och politik och till inflytandet från forskning på olika politiska områden än vad allmänheten är. Att forskning ska vara oavhängig och kritisk anser drygt sex av tio politiker. Både parlamentariker och rådgivare menar också att institutioner som finansierar forskning har ett stort inflytande på forskningens innehåll.

2.6. Kanada

Institute on Governance i Kanada gjorde 2003 en studie med inriktning på information om bioteknik där lagstiftande politiker diskuterade i fokusgrupper. I en mycket kort rapport från studien framgår att lagstiftarna önskar sig information som är klart kopplad till den aktuella politiska agendan, att den relaterar till aktuella samhällsfrågor och att den tydligt visar på framsteg och utmaningar. Vidare uttryckte de att informationen måste finnas till hands i rätt tid, vara trovärdig och begriplig för icke-forskare. De svarande upplevde att tillgänglig information saknade sammanhang och koppling till aktuella frågor och orosmoment.

2.7. Storbritannien

I artikeln *Political Decision-Making Involving Science and Technology*, av Molly Scott Cato, analyseras resultat av en enkät 1997 där parlamentsledamöterna fått svara på frågor om sin utbildning och sin kunskap om forskning och vetenskap. Över en fjärdedel har ingen akademisk examen alls och endast 8,5 procent har en examen i "hard science", vilket innefattar fysik, kemi, matematik och medicin. Författarna menar att de politiker som har svårigheter att förstå vetenskapliga resonemang har en stor nackdel i att de är i händerna på lobbygrupper, expertkommittéer och tjänstemän som kan tolka och ge råd – råd som kanske ibland är influerade av exempelvis affärsmässiga intressen.

★

En enkät som Nature genomförde 2000 visade att det brittiska parlamentet behandlade frågor om vetenskap sex gånger oftare 1999 än 1989, en ökning från en procent till sex procent. Men, frågar författarna sig, speglar detta att vetenskap och teknik faktiskt har blivit viktigare för parlamentet eller bara att vissa lobbygrupper blivit mer sofistikerade och effektiva i att få sådana frågor på agendan? Författarnas egen gissning är att båda faktorerna har betydelse.

★

Genom en enkät 2003 omfattande tre frågor undersökte the Royal Society hur de brittiska parlamentsledamöterna får och vill få information om forskning. De flesta sade sig gå till POST (Parliamentary Office for Science and Technology) för att få forskningsinformation. De flesta ville ha informationen i form av "briefings" skrivna för icke-forskare.

I en artikel i POSTs nyhetsbrev Postnote 2003 diskuteras utifrån en rad olika rapporter och granskningar hur vetenskap används för politiska beslut. De brittiska regeringsdepartementen spenderar årligen 1,5 miljarder pund på forskning som ska stödja deras aktiviteter, men undersökningarna visar att det finns stora variationer i hur departementen använder forskningsresultat. Genom att visa på tre exempel på frågor där politikerna haft att göra med vetenskapliga fakta – BSE (galna kosjukan), mul- och klövsjukan samt klimatförändringarna – konstateras att det finns ett behov av förbättringar i hur regeringen använder sig av vetenskapliga råd. Allvarliga felbedömningar görs och i vissa fall kommer informationen i alltför hög grad från en enda dominerade källa.

I artikeln refereras också till olika undersökningar som pekar på en rad problem som uppstår därför att vetenskap i politiken används för att:

- rättfärdiga förutbestämda åsikter
- felaktigt framställa problem som vetenskapliga, när det i själva verket handlar om värderingar
- agera ”syndabock” när något går fel
- framhäva tillförlitligheten i någon detalj medan en kanske viktigare osäkerhet göms undan
- försena omstridda och komplexa beslut.

I en av de refererade rapporterna, från National Audit Office (NAO), påpekas att lite är känt när det gäller hur politiker och beslutsfattare faktiskt använder vetenskap. Trots detta identifierar NAO tre hinder för bra och effektiv användning av forskning i politiken:

- Motivation: forskarna är inte motiverade att bidra till de politiska processerna och politikerna är inte motiverade att engagera sig i fakta.
- Kommunikation: forskare använder ibland för mycket teknisk jargong och har svårt att visa varför deras forskning är relevant för en politisk fråga.
- Förståelse: politikerna har svårt att förstå forskarna och den vetenskapliga processen med sina inbyggda osäkerheter, och har därför svårt att hantera forskningsresultat i politiken.

2.7. Sverige

Resultat i Göteborgs universitets *Riksdagsenkät* 1988 visar att riksdagsledamöterna har en mer positiv syn på framtiden än deras väljare har. Hela 90 procent av de svarande politikerna trodde att miljön kommer att förbättras i framtiden, jämfört med 57 procent av allmänheten. Hälften av politikerna trodde att den ekonomiska levnadsstandarden kommer att förbättras, jämfört med bara 21 procent av allmänheten.

Ulla Sjöström publicerade 1990 rapporten *Tjernobyli – och sedan?*, som är en grundlig studie av samhällsdebatten och de politiska besluten i kölvattnet av Tjernobylyolyckan 1986.

Författaren ingick i det vetenskapliga råd som dåvarande miljö- och energiministern tillkallade och som fick uppgiften att fortlöpande granska och kommentera det utredningsarbete som

en expertgrupp, tillsatt av energirådet på regeringens uppdrag, gjorde för att ta fram beslutsunderlag rörande den fortsatta energipolitiken. Studien *Tjernobyl – och sedan?* växte fram ur erfarenheterna från detta arbete och undersöker hur de i kärnkraftfrågan kunniga och/eller ansvariga, erfarna och engagerade reagerade på och hanterade den information som kom fram.

Undersökningsmaterialet, som Sjöström analyserade och tolkade, utgjordes av utredningen *Efter Tjernobyl*, särskilda yttranden av energirådets ledamöter, remissyttranden över utredningen, riksdagsprotokoll rörande kärnkraftfrågan, uttalanden i massmedia samt intervjuer med företrädare för riksdagspartierna, departementet, ideella föreningar, industrin och LO.

Sjöström behandlar två övergripande frågeställningar:

1. Vad valde olika aktörer ut ur utredningsmaterialet och vad bortsåg de ifrån?
2. Hur tolkades det material aktörerna använde? Hur använde de det? Hur tolkade de andras budskap under processen och hur förhöll de sig till dem?

Sjöströms svar på den första frågan, dvs. vad olika aktörer valde ut ur materialet och vad de bortsåg ifrån, var att de som yttrade sig valde det som bekräftade den uppfattning de redan hade och bortsåg från sådant som skulle kunna föranleda en omprövning av ståndpunkten.

Ur utredningen gick det till exempel att lyfta fram material som gav stöd både för och emot avveckling av kärnkraften. De olika parterna lyfte fram det material som stödde den uppfattning de hade redan innan utredningen genomfördes. Ingenting i studien tydde på att någon genom utredningen fick en förändrad eller nyanserad syn.

Det var också tydligt att parterna gick in i samtal utan förväntan på att vare sig få höra något som gav anledning till omprövning, eller kunna påverka motparten.

Den huvudsakliga slutsatsen av analysen av den andra frågan, som gällde tolkning av utredningsmaterialet, var att sådant som inte var omedelbart förenligt med en talespersons uppfattning, men som inte gick att bortse ifrån, tolkade denne så att det harmonierade med dennes egen grundsyn i frågan.

Argument framfördes som regel i situationer där man inte behövde möta och besvara motargument. De argument som framfördes från motsatt håll negligerades i allmänhet. I annat fall avfärdades de som osakliga, alternativt misstänkliggjordes motiven. Någon diskussion där motstridiga sakargument ställdes bredvid varandra och analyserades förekom inte.

När det gäller till exempel samhällliga prognoser för, ekonomiska uttalanden om och reaktioner på avvecklingen av kärnkraften, jämförelser mellan kärnkraftens risker i förhållande till risker med förbränning av fossila bränslen samt uttalanden om följderna av Tjernobylolyckan visar analysen att kunniga, insatta personer drog helt olika slutsatser av de faktamaterial de hade tillgång till.

Författaren menar att prognoserna verkade vara uttryck för olika bedömningar av det underlagsmaterial som fanns och för skillnader i värderingar och intentioner. De olika parterna hade helt enkelt olika syften med sina prognoser.

Svenska Naturskyddsföreningen har i flera rapporter redovisat granskningar av partiernas agerande i miljöfrågorna, bland annat genom att studera partiledardebatter och omröstningar i riksdagen. I *Partiernas agerande i 10 (20) miljöfrågor* från 1998 respektive 2002 granskades hur partiernas representanter röstat i ett urval miljöfrågor. I rapporten *När larmen tystnar* (2002) studeras förändringar över tid (med start 1985) i hur miljöfrågorna hanteras av politikerna – hur mycket betonas frågorna och hur mycket utrymme får de? Material som analyserats är valmanifest, partiprogram, partiledardebatter och riksdagsledamotsaktiviteter. Dessutom redovisas intervjuer med riksdagsledamöter.

En viktig slutsats i rapporten är att miljöfrågorna betonas allt mindre sedan början av 1990-talet. Detta syns både i partiprogrammen och i partiledardebatterna, där dubbelt så mycket tid ägnades åt dessa frågor i mandatperioden efter valet 1988 som övriga undersökta mandatperioder. Det konstateras i rapporten att debatten förändrats även kvalitativt. Fram till början av 1990-talet talas det ofta om miljöfrågorna i dramatiska ordalag, de har karaktär av ödesfrågor och miljöhoten beskrivs konkret. Sedan avtar den typen av retorik, och i stället blir miljöpolitiken allt mer en fråga om möjligheter till nya jobb och omställning till ”kretsloppssamhälle”, eller ett ”ekologisk hållbart” samhälle. Endast miljöpartiet påminner enligt författarna då och då om skälen till denna omställning och vilka hoten mot klimatet är. Analyserna av ledamotsaktiviteter och intervjuer med riksdagsledamöter styrker denna bild.

I boken *Skattemiljarder i trafikpolitiken – till vilken nytta* diskuteras infrastrukturpropositionen 2001. Boken refererar till beslutsunderlag framtagna av Statens Institut för KommunikationsAnalys, SIKKA, och Kommunikationskommittén, Komkom (1998) samt granskningar beställda av riksdagens revisorer som behandlade Arlandabanan, Botniabanan, Citytunneln och Södra Länken.

En generell slutsats är att det finns brister i de samhällsekonomiska beslutsunderlagen. Men författarna konstaterar också att regeringen inte följer de underlag de får, och ibland använder argument som egentligen redan finns inkluderade i kalkylerna. Författarna menar att det svenska systemet för att göra samhällsekonomiska kalkyler är mycket välutvecklat och omfattar en lång rad parametrar. Trots detta följer politikerna ofta inte rekommendationerna – ibland på fel grunder. I boken ges exempel på några av regeringens formuleringar i propositionen, som: ”Det är dags att återställa vägnätet och järnvägsnätet till en bra standard. <...> måste möta de växande behov som finns i vårt samhälle...” – men vet vi verkligen att standarden är lägre i dag? Och hur vet vi att det finns ”växande behov” och vilka investeringar som skulle tillfredsställa dem? Slutsatsen är att regeringen faller uttalanden som inte är underbyggda med faktisk kunskap.

Ett skäl till att beslut inte följer rekommendationerna kan vara att partierna förhandlar och sitter så fast i sina positioner att de måste rösta emot rekommendationerna för att inte förlora något annat. Boken pekar på de slutna förhandlingar som fördes mellan s, mp och v, där regeringen (s) fick igenom de vägsatsningar de önskade genom att anslå mycket pengar till järnvägen. Detta trots att kalkylerna visar att järnvägsinvesteringar inte alls ger samma utfall i nytta (dvs. tidsvinst, säkerhet, tillgänglighet). Hade samarbetet mellan partierna varit lösare (som fallet var 1998) så hade kanske järnvägsatsningen inte blivit av!

Ett lösare samarbete gör en öppnare debatt möjlig, och då får intresseorganisationerna större möjlighet att påverka – något som skedde 1998. Det var centern som i lösare form samarbetade med socialdemokraterna i denna fråga, och debatten fördes mycket mer öppet. Propositionerna

från 1998 och 2001 blev därför totalt olika i sina satsningsinriktningar, trots att socialdemokraterna hade regeringsmakten i båda fallen.

Morten Sager granskar i sin doktorsavhandling de amerikanska debatterna kring stamcells-forskningen 1998–2001. Författaren tittar bland annat på hur de olika parterna definierade begreppet ”pluripotens”, vilket var ett frekvent förekommande ord i debatten. När Bush i augusti 2001 tillkännagav sitt beslut att skattepengar kunde användas till forskning på vissa redan producerade embryonala stamceller, vilket var anmärkningsvärt för en republikan och abortmotståndare, hade han stöd av ett flertal centrala republikaner som alla hänvisade till transplantationer, överskottsembryon och den speciella ”pluripotensen”. Med pluripotens menade de forskare som var för den omdebatterade forskningen de biologiska egenskaper hos stamcellerna som gör dem extra lämpliga för transplantationsbehandlingar. Motståndarna å sin sida använde pluripotensen som argument för att man i stället ska använda stamceller som inte kräver embryon för framställningen.

Intressant är att författaren hittar fler gemensamma nämnare mellan meningsmotståndarna än väntat. Till exempel var det få, på bägge sidor, som ifrågasatte provrörsbefruktning och de rutiner som innebär överproduktion och kassering av embryon. De flesta, oavsett sida, ansåg också att transplantationsbehandlingar av t.ex. Parkinsons sjukdom och ungdomsdiabetes var både möjliga och viktiga.

Demokratiinstitutet genomförde i samband med valet 2002 en så kallad *Demokratibarometer* i form av en enkät till medborgare, journalister och lokala politiker – kommunalråd och nämndsordförande. Den totala svarsfrekvensen var 58 procent, och för politikergruppen 75 procent (motsvarar 907 svarande). De frågeställningar som behandlades var exempelvis kunskapsfrågor om politik/samhälle, intresse för politik/samhällsfrågor samt frågor om politisk tolerans, exempelvis inställningen till moskéer, dödsstraff och adoption.

Boken *Osäkerhetens horisonter* handlar om osäkerhet i riskbedömning och hur denna kan hanteras. I kapitlet ”Riskanalys, vetenskap och politik” pekar författarna på att man traditionellt menar (t.ex. i WHO:s definitioner) att riskbedömning är något strikt vetenskapligt, medan riskhantering är en politisk fråga. Men, menar författaren, det är fel. De två är intimt sammanlänkade: Före varje riskbedömning har man först gjort en värdering genom att man över huvud taget klassat något som en risk.

I boken pekas på att det ofta är svårt att skilja mellan vad som är vetenskapligt belagt och vad som är beslut baserade på värdeomdömen. ”En väsentlig konsekvens av denna sammanblandning av vetenskapliga fakta och värderingar är att riskbedömningar blir svåra att tolka”, skriver författarna. De påpekar också att när myndigheterna underlåter att redogöra för begränsningar och osäkerheter undergrävs allmänhetens förtroende för dem.

Vetenskapsrådet utvärderade 2003 sin tidskrift *Tvärsnitt*, genom både kvalitativa och kvantitativa intervjuer med politiker och andra beslutsfattare. Även forskare tillfrågades, varför svaren från politikerna i vissa fall kan jämföras med dessa.

Cirka en tredjedel av de tillfrågade politikerna uppger att de dagligen tar del av information som rör forskning och forskningsresultat, och fyra av tio att de veckovis gör det. Intresset för humaniora är lägre än intresset för samhällsvetenskap. Hela sex av tio politiker uppgav sig vara i mycket hög grad intresserade av information om forskning inom samhällsvetenskap. I de öppna svaren kring denna fråga framkommer att vissa politiker ser samhällsvetenskap som mer direkt kopplat till deras arbete medan intresset för humaniora ligger på ett mer personligt plan. Endast en femtedel av politikerna säger sig vara nöjda med hur forskning kring humaniora och samhällsvetenskap förmedlas i samhället i stort. Sju av tio tycker att förmedlingen kan förbättras. I de kvalitativa intervjuerna ställdes även frågan: Varför behövs information om humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning? Svaren på detta varierar, men det framstår som om politikerna är ganska eniga om att den behövs, medan vissa av forskarna egentligen tycker att det räcker med information riktad mot journalister.

En enkät riktad till kommunpolitiker företogs i *Huddinge kommun* hösten 2004. Tillfrågade var ledamöter och ersättare i fullmäktige/nämnder, ledamöter i demokratiforum samt övriga (förtroendevalda som inte sitter i fullmäktige, nämnder eller demokratiforum; vanligtvis förtroendevalda inom kommunala bolag, stiftelser, råd etc). Svarefrekvensen var totalt 60 procent.

I undersökningen instämmer endast 13 procent i påståendet ”Lobbying från grupper utanför fullmäktige/nämnd påverkar mina beslut”. Ändå har flera partier kopplingar till olika organisationer och intresseföreningar och för en dialog med föräldraföreningar och angräppningar etc. innan de slutligen bestämmer sig för hur man ska ta ställning, vilket också är en viktig process i den representativa demokratin.

56 procent tycker i denna undersökning att beslutsunderlagen är tillräckligt informativa och tydliga medan 30 procent tycker att beslutsunderlagen varken är bra eller dåliga. Bara 13 procent kan sägas ge dem underkänt. Nästan fyra av tio (36 procent) instämmer i någon grad i påståendet ”Ibland upplever jag att jag inte är tillräckligt kunnig inom mitt ansvarsområde”.

I undersökningens öppna svar framkom åsikter som exempelvis ”Partierna bör ställa högre kompetenskrav på sina företrädare”, ”Det är omöjligt att föra en bra diskussion med den som inte förstår ämnet”, ”Högre kvalitet på beslutsunderlag” och ”Utbilda, utbilda, utbilda!”

Sveriges Kommuner och Landsting genomförde 2005 en enkätundersökning som besvarades av 2 204 (69 procent svarefrekvens) förtroendevalda kommunpolitiker¹ i ett stort antal av Sveriges kommuner. I rapporten *Makten och möjligheten i kommunpolitiken* lyfter författarna fram tjänstemännens roll i det politiska beslutsfattandet.

Eftersom tjänstemännen är ”osynliga” i kommunallagstiftningen kan man få intryck av att politikerna ensam råder, men författarna menar att tjänstemännen skaffat sig en stark ställning. De skriver till exempel: ”tjänstemän med hög utbildning och lång erfarenhet har ofta ett kunskapsövertag, inte minst i förhållande till fritidspolitiker”.

¹ ”Förtroendevalda” definieras i rapporten som ledamöter och ersättare i fullmäktige, nämnder och fullmäktigeberedningar samt revisorer och revisorsersättare (kommunallagen 4 kap §1).

Tre av tio svarande tycker att ansvarsfördelningen mellan förtroendevalda och tjänstemän är otydlig. Nästan hälften tycker att tjänstemän ofta agerar på de förtroendevaldas ansvarsområden.

Nästan sex av tio tycker att ”politikerrollen ofta begränsas till att godkänna tjänstemännens förslag”, vilket författarna spetsar till genom att säga att det betyder att sex av tio anser att vårt demokratiska system har ersatts av expertstyre, där politikernas roll begränsas till att godkänna tjänstemännens slutsatser och förslag.

I rapporten pekar författarna också på de skriftliga beslutsunderlagen, vilka är centrala i beslutsprocessen. Det visar sig att över en tredjedel tycker att underlagen är alldeles för omfattande, och lika många att de har svårt att hinna med att bilda sig en egen åsikt utifrån underlagen. En fjärdedel uppger att de har större eller mindre svårigheter att förstå beslutsunderlagen och hälften anser inte att underlagen beskriver konsekvenserna på ett tillfredsställande sätt.

Författarna påpekar att det borde vara grundläggande att texterna i politiska beslutsunderlag är pedagogiska, lätta att ta till sig och ger en god överblick över konsekvenser, och att resultaten således visar på en oacceptabel situation.

I *Topolitiker i Sverige – politik, karriär, familj, omsorg* redovisar Johanna Esseveld, professor i sociologi vid Lunds universitet, resultat från djupintervjuer med regerings- och riksdagspolitiker 2005. I undersökningen, som handlade om politikernas syn på den politiska karriären och familjelivet, framkom att uppdelningen av det politiska arbetet närmast kan beskrivas som könsstereotyp. Kvinnor arbetar i första hand med politikområden som jämställdhet, socialpolitik, utbildningsfrågor och kulturpolitik, medan männen tar hand om näringspolitik, arbetsmarknadsfrågor, inrikes- och utrikespolitik och skattefrågor.

I en intervjuundersökning lät Vetenskapsrådet 2005 undersöka politikernas önskemål på ett ”*Expertsvar för beslutsfattare*”. Expertsvar är en webbaserad tjänst för journalister, som gör det enklare att hitta en expert på ett visst område. Eftersom fler och fler av de frågeställningar som politiker ställs inför är komplexa och kräver stor kunskap som plattform för beslut finns ett stort behov av utökad och bättre kommunikation mellan forskare och politiker. Forskarevärlden upplevs dock som komplex och svåröversiktlig, och det är svårt att väga olika forskarröster mot varandra. Forskare å sin sida är inte alltid bekväma med det politiska spelet och drar sig för att bli brickor i den politiska debatten. Båda parter inser att en bättre kommunikation dem emellan skulle öka samhällsnyttan hos forskningen och höja kvaliteten på de politiska besluten.

De tillfrågade riksdagsledamöterna angav flera skäl till att de var positivt inställda till Expertsvar för beslutsfattare. Det skulle underlätta och öka kontakterna med forskarsamhället och vara ett individuellt verktyg som gör ledamöterna mindre beroende av en byråkratisk apparat i riksdagshuset. Ett Expertsvar skulle också minska beroendet av medias rapportering om forskning och bredda urvalet av forskare som politikerna kommer i kontakt med. Mot bakgrund av detta undersöker nu Vetenskapsrådet om projektet kan utvecklas till att omfatta, förutom en utbyggnad av Expertsvar för beslutsfattare, även en mötesverksamhet som stärker kommunikationen mellan politiker och forskare.

De svarande såg dock ett antal utmaningar. Kommer t.ex. ledamöterna att använda forskarna och forskningen som politiska slagträn? Går det lika bra för politiker och forskare att tala med och förstå varandra genom elektronisk kommunikation? Kan forskarna bevara sin för forskningen nödvändiga integritet och neutralitet eller blir de en del av det värderingsmaskineri som politiken utgör?

I en artikel i tidskriften *Folkvett* 2005 redovisar Jesper Jerkert resultatet av en undersökning av *miljöpartiets vetenskapssyn*. Författaren har analyserat partiprogram, motioner och andra dokument och kan konstatera att miljöpartiet har en i flera avseenden felaktig syn på vetenskap.

Han menar bland annat att partiet vill uppvärdera alternativmedicinska behandlingsformer genom tveksamma åtgärder, och att det förordar satsningar på verksamheter som bygger på kvasivetenskapliga föreställningar och metoder, exempelvis biodynamisk odling. Författaren påpekar att även andra partier har inslag av ovetenskapliga förhållningssätt, och ger några exempel på riksdagsledamöter från andra partier, såsom en med uttalad kreationistisk världsbild och en annan som är anhängare av så kallad vattenvirvling. Jerkert menar dock att miljöpartiet står i en klass för sig.

I ett betänkande från Riksdagskommittén 2005, *Riksdagen i en ny tid*, framgår bland annat att riksdagsledamöterna önskar sig mer tid för långsiktigt arbete, fördjupning och reflektion. Detta framkom i en rapport om riksdagsledamöternas arbetssituation, vilken utgör del av underlaget till betänkandet. Betänkandet i stort bygger på en översyn av hur forsknings- och framtidsfrågor kan ges större utrymme och integreras bättre i riksdagsarbetet, och om det finns ett behov av att göra organisatoriska förändringar för att tillgodose behoven.

Betänkandet ger en intressant inblick i den politiska logiken och vilka problem som kan uppstå kring en sådan här fråga. Det konstateras i betänkandet att frågorna måste vara en angelägenhet för den reguljära organisationen inom riksdagen. ”Det är endast så som kunskaperna kan komma in i riksdagsarbetet och beslutsprocessen och medverka till väl underbyggda beslut.” Kommittén konstaterar att detta innebär att det inte bör etableras några särskilda lösningar rent organisatoriskt.

Kommittén som helhet menar i betänkandet att ”Riksdagen bör kunna ställa krav på regeringen att i viktigare propositioner redovisa kunskapsläget enligt forskning, teknikvärdering och framtidsstudier mm inom de områden som behandlas”. Den föreslår också att lärrika aktiviteter ska anordnas, till exempel forsknings- och framtidsdagar, och att man ska stärka kontakterna mellan utskotten, utredningstjänsten och RIFO (Sällskapet Riksdagsledamöter och Forskare), vars verksamhet ”bör kunna utvecklas”. Kommittén föreslår att det formuleras en ”strategi för forsknings- och framtidsfrågor” som sedan ska utmynna i ett handlingsprogram. I strategin ska ingå åtgärder för att synliggöra och skapa intresse för forsknings- och framtidsfrågor. I avsnittet om uppföljning och utvärdering poängteras vikten av att ”bredda riksdagens kunskapsunderlag”.

SEKO publicerade i början av 2006 en undersökning av medieuttalanden av företrädare för ett antal statliga bolag och myndigheter. Den övergripande slutsatsen var att företrädare för de granskade bolagen/myndigheterna uttalar sig politiskt utan att underbygga uttalandena med fakta.

Granskningen inriktades på tidningsartiklar samt på bolagens och myndigheternas webb-publicerade pressmeddelanden, utredningar och rapporter. Banverket, VINNOVA, Posten, SJ, Svenska Kraftnät, Post- och telestyrelsen, Konkurrensverket, Arbetslivsinstitutet och Medlingsinstitutet ingick i studien.

I en enkät som Sveriges Radios *Kaliber* sände till alla landets drygt 4 000 professorer (2 125 svarade) 2006 uttryckte hälften av alla svarande att de är mer eller mindre politiskt styrda i sin forskning. I de öppna svaren framkommer att många varit med om att ”politiskt inkorrekta” resultat och slutsatser inte får publiceras och att myndigheter som ger anslag velat ändra i forskningsrapporter. Andra pekar på att diskussioner om vem som äger ett forskningsresultat blir allt vanligare, och att anslagsgivare ibland vill hemligstämpla resultat under långa tider. En följd av den här styrningen, menar forskarna, är att viktig kunskap riskerar att inte komma fram och därmed inte komma samhället till nytta.

1.8. USA

I *The Use of Social Science Knowledge in Policy Decisions at the National Level* från 1975 tillfrågades 204 beslutsfattare om de hade använt samhällsvetenskaplig forskning² i något beslutsärende. De 82 procent som svarade ja följde man upp genom att be dem ge exempel på i vilka sammanhang detta hade skett. Man följde upp varje angivet tillfälle och analyserade vad som hänt och hur forskningsresultaten använts.

Det var stor variation på områden som samhällsvetenskaplig kunskap hade använts inom. Vanligast var ”organizational management” (11 procent), därefter utbildning (8 procent) och hälsa (8 procent).

De svarande angav ofta specifika forskningsämnen vars resultat kommit till användning. Vanligast var att använda kunskap från sociologi (20 procent), därefter psykologi (15 procent). Orsaken till att sociologi användes oftast tror författarna är att de svarande associerade det till ”sociala” frågor, och att kunskapen uppfattas vara bred.

Man undersökte också vilken forskningsmetodik kunskapen som använts baserades på. Oftast uppgavs utvärderingar av program användas (20 procent). Enkätstudier (18 procent), demografisk forskning (13 procent) och statistik (10 procent) var också vanligt.

De vanligaste källorna var dagstidningar samt rapporter från statligt finansierad forskning inom ”social science”, som åtta av tio sade sig använda. Nästan lika många fick hjälp av tjänstemän för att hitta information eller fick kunskap om ämnet från böcker. Hälften uppgav att de fått information via tv och radio.

De svarandes användning av kunskap rankades i nivåer baserade på dels hur ofta information använts, och dels hur väl underbyggd informationen i de identifierade fallen var. De flesta, sex av tio, hade två till fyra gånger använt sig av väl underbyggd forskningskunskap. 17 procent hade upp till sju gånger använt dåligt underbyggd kunskap.

² *Social Science Knowledge* – refererar till information genom följande vetenskaper: psykologi, sociologi, antropologi, statsvetenskap (political science) samt multidisciplinära sammanslagningar av ämnen, vilket exemplifieras med behavioral-economics, behavioral-geography och psykiatri.

De svarande fick ange hur stor effekt de själva upplevde att användandet av samhällsvetenskaplig kunskap fått. Vanligast var att de tyckte att de blivit mer medvetna om samhälleliga behov.

För att försöka förstå bakomliggande orsaker till de observerade mönstren ställdes en rad attitydfrågor. Man fann, föga förvånande, ett tydligt samband mellan attityd till samhällsvetenskap och användande av den. De starkaste faktorerna var om den svarande upplevde forskningen som objektiv och korrekt.

De svarande ombads ranka ett antal vetenskapliga områden med avseende på giltighet och tillförlitlighet. ”Betygen” sattes från 1 till 10, där 1 var bäst. De samhällsvetenskapliga ämnena hamnade långt ner på listan (snittbetyg inom parentes): Fysik (2), Biologi (3,2), Medicin (4,2), Ekonomi (5), Historia (5,7), Sociologi (6,6), Statskunskap (7), Psykiatri (7,6).

De svarande ombads också uppge om de vid något tillfälle avsiktligt förbisett eller förkastat relevant forskningsinformation inom samhällsvetenskap under arbetet med något policybeslut, och i så fall varför. De flesta angav bristande objektivitet som skäl. Ingen sa att beteendet berodde på att de inte förstod. Många tog också avstånd från forskningsrön för att dessa gick för mycket emot deras egen övertygelse eller deras intuitiva känsla av vad som är rätt.

En viktig slutsats var att bedömningar om huruvida ett policybeslut är politiskt gångbart går före alla andra hänsyn, dvs. forskningsrön väger aldrig tyngre än de politiska övervägandena.

Den faktor som författarna menar starkast begränsar användandet av samhällsvetenskap i policybeslut är att forskare och politiker lever i skilda världar med olika och ofta motstridiga värderingar, olika belöningssystem, och olika språk. Detta kallar författarna för ”Two Communities Theories”. Undersökningens resultat pekar mot att ömsesidigt misstroende är en viktig faktor. De flesta av de svarande politikererna menar också att forskare är politiskt naiva när det gäller de politiska effekterna av sina resultat, och att de borde bli mer bekanta med den politiska processen.

I ett numera avslutat internationellt men USA-baserat projekt, *Global Environmental Assessment Project* (GEA), har flera böcker nyligen publicerats. Studierna, som är fallstudie- och intervjubaserade, handlar om hur forskningskunskap används vid politiskt beslutsfattande på miljöområdet.

Professor Stacy VanDeever på University of New Hampshire, en av de medverkande i GEA-projektet, beskrev i en konferenspresentation 2005 begreppet ”environmental assessment” som hela den sociala process genom vilken expertkunskap organiseras, utvärderas, integreras och presenteras för att informera beslutsfattare. En av hans viktigaste slutsatser var att vetenskap bara påverkar beslutsfattare undantagsvis och då inte på ett direkt sätt, utan indirekt. I några råd till miljöforskare skriver VanDeever bl.a. att i forskningen bör ”stake-holders”, dvs. människor som har ett direkt intresse av resultaten, involveras. Han menar också att ”science, governance, management” måste integreras.

I sin bok *The Republican War on Science*, hävdar Chris Mooney att högern, dvs. republikanerna, i USA motarbetar och missbrukar vetenskaplig kunskap. Visserligen existerar missbruk av vetenskapen också på den vänstra flanken (demokraterna) men, skriver Mooney, ”they are

almost never as guilty as the Right”. Mooney exemplifierar högerens ”missbruk” genom att peka på det som vissa kallar ”creation science”, dvs. försök att göra vetenskap av tron på att världen är skapad av en Skapare.

I USA förekommer, menar Mooney, i hög grad en politisering av och en inblandning av starka ekonomiska intressen i vetenskapen. Politiseringen hotar inte bara allmänhetens hälsa och miljön genom felaktiga beslut på grund av snedvridna underlagsfakta, utan även demokratin. Dessutom, påpekar Mooney, har politiseringen en nedbrytande effekt på allmänhetens förtroende för vetenskap när de ser att den som letar (och betalar?) kan finna en forskare som är villig att säga vad som helst.

”Sound science” har blivit republikanernas honnörsord, menar Mooney. Men medan andra använder uttrycket i betydelsen ”god forskning”, lägger republikanerna in något mer i begreppet. De menar att innan någon policy kan förändras krävs helt säkra forskningsrön, exempelvis när det gäller utsläpp som antas påverka klimatet eller hälsorekommendationer om passiv rökning. Man lägger alltså en orimlig bevisbörda på forskningen och ställer normal vetenskaplig osäkerhet i motsats till ”sound science”. I förlängningen har användningen av uttrycket enligt Mooney betytt att allmänhetens förtroende för forskning underminerats och att det skett en sammanblandning av forskningens kvalitet och forskningsresultatens säkerhet.

3. Källförteckning

Alilonttinen, P., *Linking social science research into policy: Evidence Based Policy Making within the Finnish Committee for the Future and the TUTKAS society*, Pro Gradu Thesis, Department of Political Science/Faculty of Social Sciences, Åbo universitet, maj 2006.

Analyseinstitut for Forskning, Danmark:

- Kallehauge, P. och Kindtler, K., *Politikere og forskning*, 2000.
- Vestergaard, E. och Mouridsen, D.F.N., *Videnskabelighed – Femten portrætter*, 2001.
- Mejlgaard, N., Aagaard, K. och Siune, K., *Politik og forskning – Forskningspolitik mellem autonomi og heteronomi*, 2002.

Becker, J.W. och van Rooijen, P.M., *The Image of Science*, Social and Cultural Planning Office of the Netherlands, Holland, 2001.

Boholm, Å., Hansson, S-O., Persson, J. och Peterson, M. (red.), *Osäkerhetens horisonter*, Nya Doxa, 2002.

Caplan, N., Morrison, A. och Stambaugh, R. J., *The Use of Social Science Knowledge in Policy Decisions at the National Level*, Institute for Social Research, University of Michigan, 1975.

Demokratiinstitutet, *Demokratibarometern*, 2002. Personlig kontakt med Lars Nord.

Esseveld, J., *Toppolitiker i Sverige – politik, karriär, familj, omsorg*, i boken *Arbetsliv och samhällsförändringar*, red. Björn Fjæstad och Lars-Erik Wolvén, Studentlitteratur 2005.

Gilfedder, Stephen och Edman, Donna, båda på CSIRO, the Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation, Australien. www.csiro.au. Personlig kontakt.

Holmberg, S., och Esaiasson, P., *De folkvalda. En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin i Sverige*, Bonniers, 1988.

Institute on Governance, *Biotech and Legislators – Supporting Informed Decision-making*, Kanada, 2003.

Jaktén, A., *Beställningsjobb och köpt tystnad – fri forskning?*, Undersökning presenterad i programmet Kaliber i Sveriges Radio, 14 maj, 2006. www.sr.se/p1/kaliber

Jerkert, J., *Miljöpartiet och vetenskapen*, Folkvett 2 (2005), s. 6. www.vof.se

Lampinen, O., *The Utilization of Social Science Research in Public Policy*, Doktorsavhandling, Helsingfors, 1992 (ISBN 951-37-0849-7).

Mooney, C., *The Republican War on Science*, Basic Books, New York, 2005.

Padilla, A. och Gibson, I., *Science moves to centre stage*, Nature 403 (2000) s. 357.

Parliamentary Office of Science and Technology (POST), *Science in Policy*, Postnote 196 (2003) s. 1.

Riksdagskommittén, *Riksdagen i en ny tid*, Betänkande 2005/06:RS3, 14 dec, 2005.

Rosborg, B. och Geite, C-G., *Redovisning av enkät till Huddinge Kommuns politiker hösten 2004*, Kommunstyrelsen Huddinge, Dnr 2004/659.929, 2005.

the Royal Society, *Enkätundersökning av 100 brittiska MPs*, 2003.

Sager, M., *Pluripotent Circulations: Analyzing Articulations of Stem Cells in the USA prior to 2001*, Doktorsavhandling i Vetenskapsteori, Göteborgs universitet, 16 dec 2005.

Scott Cato, M., Busby, C., Bramhall, R., *Political Decision-Making Involving Science and Technology*, Green Audit www.greenaudit.org

SEKO, *Offentliga tjänstemäns offentliga samtal*, 2006.

Sjöström, U., *Tjernobyl – och sedan? Skall människan eller händelseförloppet välja framtid?* Forskningsrapport, Pedagogiska Institutionen, Stockholms universitet, 1990.

Svenska Naturskyddsföreningen (www.snf.se):

- *Riksdagspartiernas miljöpolitik – Analys av partiernas agerande i 10 miljöfrågor*, SNF-rapport, ISBN 91 558 (2002)
- Ångquist, P., *Riksdagspartierna och miljöpolitiken – Analys av partiernas agerande i 20 miljöfrågor i riksdagen 1994-1998*, SNF rapport 9418/98, ISBN: 91 558 6143 1 (1998)
- *När Larmen tystnar*, SNF 2002

Sveriges Kommuner och Landsting, *Makten och möjligheten i kommunpolitiken – En enkätstudie av förtroendevalda i 17 kommuner*, 2006. www.skl.se

Swedenborg, B. (red.), Dahlberg, Å., Hultkrantz, L., Jansson, J. O., Kågesson, P., Melin, C., Nilsson, J-E. och Widlert, S., *Skattemiljarder i trafikpolitiken – till vilken nytta*, SNS Förlag, 2002.

Tuominen, K och Turja, T., *Use of social scientific information in parliamentary discussion*, hittills opublicerad artikel, 2003.

Turja, T., ”*Mitä me niillä tiedemiehillä sitten teemme?*” (”*Vad ska vi göra med alla dessa forskare?*”), *Tieteessä Tapahtuu* 8 (2003) s. 9. www.tieteessatapahtuu.fi

VanDeveer, S., *Assessment and policymaking: Lessons across cases*, Föredrag på en konferens anordnad av ASTA <http://asta.ivl.se>, samt personlig kontakt rörande GEA-projektet.

Vesterlund Tingsby, B., *Intervjuundersökning om politikerns önskemål om ett eget Expertsvar*, Vetenskapsrådet intern rapport 2005, samt personlig kontakt med Eva Krutmeijer, Vetenskapsrådet.

Vetenskapsrådet, *Forskningsinformation inom humaniora och samhällsvetenskap – En utvärdering av Vetenskapsrådets tidskrift Tvärsnitt*, Gullers Grupp Informationsrådgivare AB, 2003.

viWTA (The Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek), *Utföring av Flamländska parlamentariker om vetenskap, teknik och innovationspolitik*, 2005.

VA-Rapporter

- 2002:1 Vad tycker folk i andra länder?
- 2002:2 Allmänhetens syn på vetenskap
- 2002:3 Forskares syn på samtal med allmänheten
- 2002:4 Ungas syn på vetenskap

- 2003:1 Vetenskapen i Samhället
 - resultat från SOM-undersökningen 2002
- 2003:2 VA-studier under luppen:
Synen på vetenskap 2002
 - en analys
- 2003:3 Allmänhetens syn på Vetenskap 2003
- 2003:4 Forskares syn på Vetenskap och Allmänhet
 - intervjuundersökning 2003
- 2003:5 Forskares syn på samtal med Allmänheten
 - en fokusgruppsstudie
 - Delrapport

- 2004:1 Vetenskapen i Samhället
 - resultat från SOM-undersökningen 2003
- 2004:2 Lärares inställning till vetenskap och forskningsbaserad kunskap
 - en översikt av några svenska forskningsrapporter
 - några goda exempel på mötesplatser
- 2004:3 Allmänhetens syn på Vetenskap 2004
- 2004:4 Lärares syn på Vetenskap
 - intervjuundersökning 2004
- 2004:5 Forskares syn på samtal med Allmänheten
 - en fokusgruppsstudie
 - Slutrapport
- 2004:6 Vad tycker folk i andra länder 2004?
 - analys 2004 av några utländska opinionsundersökningar

- 2005:1 Vetenskapen i Samhället
 - resultat från SOM-undersökningen 2004
- 2005:2 Lärare om företagsamhet
- 2005:3 Eurobarometrar om Vetenskap 2005
- 2005:4 Allmänhetens syn på Vetenskap 2005
- 2005:5 Vetenskap i Press
 - en innehållsanalys
- 2005:6 Journalisters syn på Vetenskap

- 2006:1 Vetenskapen i Samhället
 - resultat från SOM-undersökningen 2005
- 2006:2 Politikers syn på Vetenskap
- 2006:3 Vetenskap i Politisk Press
 - en innehållsanalys
- 2006:4 Kunskapsbiten, 18 röster om relationen forskare – politiker
- 2006:5 Politik och Vetenskap – VAs politikerstudie i korthet
- 2006:6 Allmänhetens syn på Vetenskap 2006
- 2006:7 Stockholmspolitikernas syn på Vetenskap
- 2006:8 Politik och Vetenskap – en litteraturstudie

Föreningen Vetenskap & Allmänhet, VA, vill främja dialog, öppenhet och förståelse mellan allmänhet och forskare. VA vill inspirera till samtal om forskning och skapa nya mötesplatser på oväntade arenor kring engagerande frågor. Alla skall kunna möta forskare för att utbyta idéer och bättre förstå forskningens resultat, arbetet för att nå dit och vetenskapens roll i samhället.

Föreningens mål är att

- öka kontakterna och utbytet av idéer mellan allmänhet och forskare
- öka allmänhetens kunskap om forskningens metoder och resultat
- utveckla forskarnas lyhördhet och förståelse för allmänhetens frågor om och oro för forskning
- bygga regionala, nationella och internationella nätverk för erfarenhetsutbyte och möten.

Verksamheten inriktas mot tre områden:

- **Kunskapsbyggande** om gränsytan mellan allmänhet och vetenskap genom opinionsundersökningar och studier om vad allmänheten, ungdomar och särskilda grupper anser om forskning och hur forskare ser på dialog med allmänheten
- **Samtal mellan forskare** och allmänhet; att katalysera eller i egen regi prova okonventionella former, arenor och teman
- **Erfarenhetsförmedling** av metoder, former och teman för samtal och spridning av kunskaper från studierna

Vetenskap & Allmänhet, VA bildades 2002 och har under de första verksamhetsåren genomfört ett antal studier och undersökningar, provat annorlunda samtalsformer och olika metoder för erfarenhetsförmedling, framför allt via Internet. Resultaten presenteras på föreningens webbplats: www.v-a.se.